

Geur, smaak en herinnering

Arko Oderwald

In dit stuk laat de auteur zien dat geur (en smaak) het heden aan het verleden verbindt en zo iemands leven tot een continuïteit maakt.

Vrijwel iedereen heeft wel eens meegemaakt dat bij een verkoudheid het reukvermogen enkele dagen wat minder is. De vertrouwde geur van je huis als je binnenkomt is verdwenen, het huis is vreemd geworden. Het eten smaakt niet meer en roept niets op; je eet om je te vullen.

Eén keer is het mij overkomen dat dit geurverlies niet tijdelijk was. Na een week of vijf werd ik daar zo moedeloos van dat ik, geheel tegen mijn gewoonte, naar de huisarts ging. De arts zei dat het wel weer zou overgaan en tien minuten later stond ik weer buiten, in de stad die ik niet rook. Nu weet ik ook dat een stad stinkt, maar op dat moment had ik liever stank dan niets. De te zware parfums in de lift, de uitlaatgassen in de straat, de pislucht in de stegen, ja zelfs de formalinelucht van de snijzaal, alles beter dan niets.

Er wordt wel gezegd dat geur het meest onderschatte zintuig is. Na mijn geurloze ervaring ben ik geneigd daarmee in te stemmen: de wereld is je neus, zoals Italo Calvino zegt. Wat je verliest met je geur is je vertrouwdheid met de wereld en het vermogen daarvan te genieten, het genot om te kunnen zeggen: ik ben hier thuis. Maar wat je vooral daarmee verliest is je herinnering, het gevoel dat je in de tijd een continuïteit vormt.

De geur van een boekhandel en vooral de geur van pas gedrukte tijdschriften brengt mij onmiddellijk terug naar het jongetje dat ik ook ben, dat met kloppend hart voor de eerste keer in zijn leven een tijdschrift met blote dames, vreemd genoeg 'De Lach' geheten, achteroverdrukte en onder zijn trui de winkel uitdroeg. Het brengt mij terug naar het geheime hol dat ik voor mij zelf had gecreëerd, waar ik nog kranten uit de oorlog vond en met nog nauwelijks begrijpende ogen de blote dames aanschouwde en aan de muur prikte.

De geur van formaline brengt mij terug naar de snijzaal, waar een vrouwelijke medestudente met een zekere begeerte het mannelijk geslachtsorgaan uitprepareerde. Het moet de grootste hoeveelheid aaneengesloten aandacht zijn geweest die het

mannelijk orgaan ooit gekregen heeft. Man zijnde ben ik dan ook zeer gevoelig voor de geur van formaline. Studenten die mij na de snijzaal bezoeken ruik ik al op de drempel. De zuiveringsinstallatie die in de vleugel van de medische faculteit waar ik huis voor een paar miljoen is aangelegd om de formaline van de kelder, waar de lijken liggen, te neutraliseren, hoeft maar een paar moleculen door te laten of ik ruik het en sta weer in de snijzaal met onplezierige gevoelens.

De geur van appels doet mij weer bij mijn oma belanden, waar de appels in een grote schuur elk jaar lagen te wachten op de weekendtassen van de kinderen. De kleinkinderen mochten niet in die schuur komen omdat er ook gevaarlijke apparaten stonden, maar dat weerhield ons natuurlijk niet: de schuren betekenden spanning en avontuur. Zo ontsluit de geur van appels een keten van herinneringen waarin mijn onlangs overleden oma weer tot leven komt.

Geur koppelt het heden aan het verleden, maakt je leven tot verhaal. Als geen ander heeft Proust dat beschreven in 'A la recherche du temps perdu'. Het lijkt mij dan ook toepasselijk Proust aan het woord te laten. Proust drinkt een kopje lindebloesemthee, waarvan de geur en de smaak hem doet denken aan tante Léonie:

"en opeens schoot de herinnering mij te binnen. Het was de smaak van het stukje madeleine, dat tante Léonie mij zondagsmorgens in Combray (want op die dag ging ik niet vóór de mis het huis uit) als ik haar in haar kamer goedemorgen kwam zeggen, gaf, nadat ze het in lindebloesemthee had gedoopt. Het zien van de madeleine had me nergens aan herinnerd, voor ik ervan geproefd had; misschien omdat ik dit gebak, zonder ervan te eten, vaak op de toonbanken van banketbakkers had zien liggen en dat daardoor het beeld zich van die dagen in Combray had losgemaakt en zich met andere, latere verbonden had; misschien ook omdat van die zo lang uit de herinnering weggewiste herinneringen niets meer over was, alles zich in het niets had opgelost; de vormen – ook die van de kleine schelp van gebak, zo zinnelijk en welgedaan onder zijn strenge en vrome plooiën – waren uitgewist of ze hadden, in diepe sluimer verzonken, de expansiekracht verloren, waardoor ze weer in het bewustzijn hadden kunnen komen. Maar als van een oud verleden niets meer is overgebleven na de dood van de personen en na het vergaan van de dingen, dan blijven alleen, brozer maar levendiger, immaterieel maar duurzaam, bestendiger en trouwer, de geur en de smaak nog lang als dolende zielen hun leven voortleven, herinneren, wachten, hopen, en op de brokstukken van al het overige, in een bijna onwerkelijk klein druppeltje, weten zij het geweldige bouwwerk van de herinnering volkomen intact tot ons te brengen.

En zodra ik de smaak herkende van het stukje madeleine, dat mijn tante mij, in de lindebloesemthee placht te geven (ofschoon ik nog altijd niet wist en pas later zou ontdekken, waarom die herinnering mij zo gelukkig maakte), kwam het grijze huis aan de straat waar haar kamer op uitkeek, als een toneeldeel te voorschijn en voegde zich bij het kleine paviljoen dat op de tuin uitkwam en dat voor mijn ouders aan de achterzijde was bijgebouwd (dus dat afgeknotte beeld, dat ik tot nu toe alleen maar gezien had) en met het huis de stad, van de ochtend tot de avond en in weer en wind, het plein, waar men mij voor het middageten naar toe stuurde, de straten waar ik boodschappen deed, de wegen die we namen als het mooi weer was. En zoals in dat Japanse spel waarbij men kleine propjes papier in een porseleinen kom met water gooit, die zodra ze ondergedompeld zijn, zich uitvouwen, kromtrekken, kleuren aannemen, zich differentiëren en bloemen, huizen en duidelijk herkenbare figuren worden, op diezelfde manier kwamen nu alle bloemen van onze tuin en die uit het park van M. Swann, de waterlelies op de Vivonne, de brave mensen uit het dorp en hun kleine huisjes en de kerk en heel Combray en zijn omgeving, alles wat vorm en vastheid heeft, de stad en de plantsoenen, uit mijn kopje thee."

Iemand zonder geur en smaak lijdt: hij is zijn wereld kwijt geraakt. Zelfs de sporen ervan zijn verdwenen. Natuurlijk, geur is niet de enige toegang tot de herinnering en natuurlijk, je gaat er niet aan dood. Maar bagatelliseren van reukverlies, zoals mijn toenmalige huisarts, ontkent de vitale functie die de reuk voor ons leven heeft.

Noot

Arko Oderwald is Universitair Docent Filosofie en Medische Ethiek bij de vakgroep Metamedica, Vrije Universiteit.